

Finansal Krizlerden Bankacılık Krizlerine Bir Değerlendirme

— ◆ —
Koray Ateş*

1. Giriş

1980'li yıllar, devletçi ekonomik kalkınma modellerinin iflasına ve serbest mal-hizmet ticareti düşüncesinin mutlak bir zaferine tanıklık etmiştir. 1990'lı yıllar ise, serbestleşme ve dış rekabet kapsamına para ve sermaye hareketlerinin de dâhil edilmesi sonucu, yüksek ekonomik performanslara sahip ülkelerin yaşadığı finansal krizler ve bankacılık krizleriyle geçmiştir. Yine, aynı dönemde, para ve sermaye piyasalarındaki türev araçların (Eurobond-Eurodolar-Opsiyon senetleri vs) çoğalmasıyla beraber, sermaye hareketlerinde de önemli artışlar meydana gelmiştir. Özellikle, yüksek getiri potansiyeli olan piyasalara yoğun sermaye girişlerinin olması, günümüzde gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelerin gelişmişlik düzeyini yakalamasına yardımcı olmaktadır. Diğer yandan, malî piyasaların giderek bütünleştiği son onbeş-yirmi yılda, herhangi bir ülkenin malî piyasasında meydana gelen istikrarsızlık, uluslararası mali piyasalarda da istikrarsızlıklara, hatta ekonomik krizlere neden olabilmektedir.

* Araş. Gör., Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ancak, son yıllarda, finansal krizlerin yapısında önemli değişmeler meydana gelmiştir. Bunu anlamak için finansal krizleri çeşit ve dönemleri itibariyle bir sınıflamaya tabi tutmak gerekir. 1980-1997 dönemindeki krizleri para (döviz) ve bankacılık krizleri olarak ikiye ayırabiliriz. 1990'lardaki para ve bankacılık krizleri 1980'lerde de meydana gelmişti. Aralarındaki fark, son krizlerin nicelik ve nitelik olarak giderek şiddetlenmesidir. Ancak, krizlerin nedenleri ne olursa olsun sonuçları aynı olmaktadır. Zira, millî gelirin düşmesi sonucu halk fakirleşmekte, malî piyasalardaki dalgalanmaların artması sonucu da yatırımcılar zarar etmektedir.

Bu çalışmada, son yıllarda meydana gelen finansal krizler ile bankacılık krizlerinin nedenleri ve çözüm önerileri teorik bazda ele alınıp irdelendikten sonra bu krizleri yaşayan ülkelerin ortak ekonomik özellikleri incelenmektedir. Ayrıca, yine son dönemlerde ortaya çıkan ve fazla ele alınmayan modern bankacılık krizlerine de temas edilmektedir.

2. Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizler

Finansal krizlerin tanımları son derece çeşitlidir. Bunlardan biri finansal krizlerin, cinnet (mania), panik, çökme (crash) gibi aynı sürecin üç aşaması olduğu görüşüdür. Mania sırasında yatırımcılar paradan reel veya finansal varlıklara kayarlar. Panik sırasında ise reel veya finansal varlıklardan paraya geçmeye çalışırlar. Çöküşte ise, mania sırasında büyük bir istekle alınan her şeyin (mallar, evler, binalar, araziler, hisse senedi, tahvil gibi) fiyatı baş aşağı gider.

Finansal krizleri konjonktürün tepe noktasındaki dönüşün temel bir unsuru ve önceki genişlemenin kaçınılmaz bir sonucu olarak görmek mümkündür¹. Özellikle, son yıllarda meydana gelen finansal krizlerde üç önemli unsurun ön plana çıktığını görmekteyiz. Bunlar, duyarlılık (vulnerability), haberdar olma (awareness) ve endişe ile karışık korkudur (fear)².

Finansal krizlerle ilgili olarak şu iki temel ögenin altının çizilmesinde de fayda vardır. (i) Bir bankanın ödeme gücünü veya likiditesini yitirmesi bir finansal krizin yeterli koşulu değildir. (ii) Bir krizin yeterli koşulu,

¹ Christopher, Hartwell, "The Case Against Capitol Controls, Financial Flows, Crises", *Cato Policy Analysis*, No. 403, (2001) ss. 1-20

² Rudiger, Dornbusch, International Financial Crises', *The University of Chicago Press*, (1991) , s. 25.

merkez bankasının para stokunun görece olarak büyük, ani ve beklenmeyen bir biçimde düşmesini önlemedeki başarısızlığıdır³. Para otoritelerinin bu tür başarısızlıkları, 1990'lı yılların başından itibaren birçok ülkede finansal krizlere neden olmuştur. Bu ülkelerin ortak özelliği, krizle birlikte sermaye piyasalarından milyarlarca doların ülke dışına çıkmış olmasıdır⁴. Dünya ekonomisi son on yılda çok sayıda finansal kriz yaşadığından, bunların ortaya çıkış nedenleriyle ilgili akademik çalışmalar artmaya başlamıştır.

Tablo 1. Krizdeki Ülkelere Yönelen Net Sermaye Akımları (Milyar \$)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Toplam Net Özel Serm. Akımları	4,2	26,8	26,6	31,9	33,2	62,2	62,4	-19,7	-46,2
Net Doğrudan Yatırımlar	6,0	6,1	6,3	6,7	6,5	8,7	9,5	12,1	4,9
Net Portföy Yatırımları	0,3	3,4	5,3	8,7	8,3	17,0	20,0	12,6	-6,5
Banka Kredileri ve Diğer Serm. Akımları	17,9	17,3	15,0	16,5	18,4	36,9	32,9	-44,5	-44,5

Kaynak: IMF Resmi Web Sayfası

Yukarıdaki tablo bize, 1990-1998 yılları arasındaki Endonezya, Kore, Malezya, Filipinler ve Tayland'a yönelik sermaye hareketlerini göstermektedir. Tablodan da anlaşılacağı üzere, Asya krizinin yaşandığı yıllarda, doğrudan yatırımlar dışındaki yatırımlarda ciddi bir azalış göze çarpmaktadır. Bu da, sermaye hareketlerinin finansal krizlerde ne kadar önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

Finansal krizlerin sebepleri hakkında son yirmi-yirmibeş yılda çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. Bir görüşe göre, finansal krizlerin ortaya çıkmasının en önemli nedeni, yükselen ekonomilerdeki finansal liberalizasyon-

³ Hartwell, *a.g.m.*, ss. 1-20

⁴ Özer, Yeniay T., "Gelişmekte Olan Piyasalarda Mali Piyasa Krizleri", 2001, <http://www.sistem-ie.metu.edu.tr/mali.kriz.htm>, 4 Mart 2001

dur. Bu ülkelerin uluslararası sermaye akımlarına açık olması ve finansal sistemlerini liberalize etmeleri ekonomilerini kırılğan bir yapıya sokarak para ve bankacılık krizlerinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır⁵.

IMF'ye göre, finansal krizlerin temelinde, daha çok, bir ülkedeki finansal piyasalara yatırım yapan yabancı yatırımcıların sermayelerini aniden çekmeleri sonucu doğan panik havası yatmaktadır⁶. IMF'nin bu görüşü, Kasım 2000 krizinin nedenlerinden biri olan sermaye hareketleriyle de uyusmaktadır. Krizin ortaya çıktığı ayda, Devlet İç Borçlanma Senetleri Piyasasının çökmesiyle panikleyen yerli ve yabancı yatırımcılar, portföylerindeki bütün fonları satarak ülkeyi terk ettiler. Böylece, bir ay gibi kısa bir sürede, ülke ekonomisinden yurt dışına çıkan sıcak para 10 milyar doları buldu.

Bir başka görüş ise, hükümet ve banka garantilerinin sermaye hareketleri üzerindeki önemine değinmektedir. Buradan çıkaracağımız netice, yabancı ülkelere olan borçların ve bununla birlikte banka yükümlülüklerinin artmasının krizleri tetikleyen önemli bir gelişme olduğudur. Bu durum, doğal olarak sistemden hızlı bir fon çıkışına yol açarak finansal bir krizin oluşmasına neden olabilir.

2.1. Finansal Krizler ve Döviz Kuru Sistemi

Döviz kuru sistemleri çok çeşitli olmakla beraber, günümüz ekonomilerinde genel olarak iki tip döviz kuru rejimi benimsenmektedir. Bunlardan biri, sabit döviz kuru, diğeri ise, dalgalı döviz kurudur. Sabit döviz kurunu uygulayan ülke ekonomilerinin çoğunun finansal bir kriz yaşaması, bu döviz kuruna yönelik eleştirilerin de son yıllarda artmasına neden olmuştur.

Sabit kurla ilgili olumsuz görüşlerin bir kısmı 1992 ve 1993'teki Avrupa Para Sistemi krizlerinden kaynaklanmakta, bir kısmı da, Avrupa Para Birliği'nin oluşumuyla ülkelerin bu ayarlamadan uzaklaşacakları düşüncesinin savunulmasından ileri gelmektedir. Bununla beraber, sabit kur sisteminin her tipte ekonomi için kısa dönemli olduğu gerçeğini vurgulamak pek yanlış olmaz. Yine, Bretton Woods sisteminin çöküşü ve daha sonraki yıllarda Avrupa Para Birliği krizleri ve en son 1994-2000 yıl-

⁵ Reuven Glick, - Moreno, Roman, - Spiegel, Mark, "Financial Crises in Emerging Markets", *FRBSF Economic Letter*, Vol. 2001, Issue 7, (2001), ss. 1-30.

⁶ Michael, Adam, "Currency Crises", 1998, <http://imf.org/external/np.html>, 6 Şubat 2001

larında yükselen ekonomilerdeki krizler, problemin sermaye hareketlerinin serbest olduğu ülkelerde daha yoğun olduğunu göstermektedir.

Sabit döviz kurunun en önemli dezavantajını şu şekilde ifade edebiliriz: Döviz kurunun değişmeyeceğine olan itikat, yabancı para cinsinden borçlanmanın riskli olduğu düşüncesini ortadan kaldırmaktadır. Bu sistemde, döviz kurunun orta ve uzun vadede nasıl bir yön izleyeceğini bilen bankaların, dışarıdan düşük faizle aldıkları kredileri daha yüksek bir faizle devlete borç vererek faiz arbitrajı elde etme gayeleri, bunların döviz pozisyonlarında da önemli açıklara neden olmaktadır. Bu durum, özellikle bankacılık sistemini, şirketleri ve devlet bütçesini büyük zararlara uğratmaktadır. Temelde, bankaların açık döviz pozisyonlarını kısıtlayarak potansiyel zararı azaltmak mümkün olabilir. Ne var ki, bu yöntem çoğu ülkede uygulanmamaktadır.

Dalgalanan kur rejiminin sabit kur rejimine nispeten en büyük avantajı, -sabit kur rejimi uygulayan ülkelerde krizlerin önemli bir kısmının sermaye hareketlerinin yanında ödemeler dengesindeki açıklardan çıktığını düşünürsek- ödemeler dengesinin, hükümet müdahalesine gerek olmadan, döviz kurlarının döviz arz ve talebine bağlı olarak serbestçe dalgalanması sonucu otomatik olarak dengeye gelmesidir. Ödemeler bilançosunda bir açık ortaya çıktığında, cari döviz kurunda döviz talebi döviz arzını aşacaktır, dolayısıyla döviz fiyatı yükselecektir. Döviz fiyatlarının yükselmesi bir yandan ithalat talebini azaltacak, öte yandan, ihracatı özendirme yolu ile döviz arzını artıracaktır. Böylece, döviz arzını aşan talep fazlası ortadan kalkacaktır.⁷

Bu sistemde karşımıza çıkan önemli bir mevzu, dalgalanan döviz kuruna sahip olmak isteyen pek çok ülkenin döviz kurunu serbestçe dalgalanmaya bırakmak yerine, faiz oranlarını belirleyerek müdahale politikaları uygulamasıdır. Birçok ülkede, politikacıların, nominal ve reel döviz kuru davranışıyla ilgilenmeleri sürpriz değildir. Nominal döviz kurundaki değişim enflasyon oranını etkilemektedir. Reel döviz kurundaki değişimlerin halkın refahı ve kaynakların dağılımı üzerinde büyük etkisi olabilir. Bir başka deyişle, etkiler sadece ekonomik değil, politik de olabilmektedir. Bu nedenle, dalgalanan döviz kuruna sahip ülkelerdeki para politikası döviz kuru hareketlerinden etkilenmektedir.

⁷ Fisher, Stanley, "Financial Crises in Emerging Markets: Some Lessons", 1999. <http://www.imf.org/7external/jp>

Sabit ve dalgalanan döviz kurlarının ekonomideki rollerine bu şekilde değindikten sonra, para kurulu uygulamalarına da temas etmekte yarar var. Para kurulu sistemi, ülke para arzını sabit kur üzerinden döviz rezervlerine bağlayan bir sistemdir. Para kurulu, yasal taahhütler yoluyla yerli parayı yabancı paraya çeviren veya tersini yapan bir kurumdur.⁸ Para kurulu sistemlerinde, para arzı piyasa koşullarına göre belirlenmekte, ticarî bankaların munzam karşılık bulundurma zorunluluğu bulunmamakta ve bankalar disponibilitayı kendisi belirlemektedir. Para kurulu, reel ekonomide esneklik ve bilançoda liberalizasyon sağlar. Kurul, para arzı değişmesine karşı pasif bir rol üstlenir. Para arzı sadece piyasa güçleri tarafından belirlenir. İşleyiş tamamen otomatiktir. Para kurulunun iki özelliği para arzını sıkı bir şekilde sınırlar. Bunlardan ilki, sabit döviz kuru uygulamasıdır. Kurul, sabit döviz kurunun katı kurallarını uygulayarak kredibilitasını artırmakta, ulusal paraya karşı spekülasyon riskini düşürmekte ve para stokunun yükselmesine neden olan muhtemel kaynakları önleyerek devalüasyonu elimine etmektedir. Kurulun ikinci önemli özelliği ise, para arzının artmasına neden olan iç varlıkların kontrol altına alınmasıdır.

Para kurullarının bir kriz esnasında finansal politikaların kullanılmasında yetersiz kalması şiddetli eleştirilere konu olmuştur. Bundan dolayı, özellikle son yıllarda, para kurulu bulunan ülkelerdeki merkez bankalarının, kısıtlı da olsa, para politikası uygulamasına imkân verilmiştir.⁹

2.2 Yapısal Problemler

Özellikle, ağır yapısal sorunları olan ülkelerde finansal krizlerin çıkması kaçınılmazdır. Ekonomisi güçlü olan Asya ülkelerinde doğan krizler birçok yapısal problemi de su yüzüne çıkarmıştır. Bunların en önemlisi, özel sektör tasarruf açıkları, finans sektörünün kırılganlığı ve ülkemizde de olduğu gibi zayıf koalisyon hükümetleridir. Bu tür yapısal sorunlar, Latin Amerika ve Türkiye'de kamu kesimi açıkları olarak kendisini göstermektedir. Bununla birlikte, geçiş ekonomilerinde de yapısal reform sorunu bu ekonomilerin geleceği açısından önemli bir rol oynamaktadır. Yakın bir za-

⁸ Tomas Ballino , Charles Enoch, "Curreny Board Arragements Issues and Experiences", IMF, *Occasional papers*, Vol.151 s.1

⁹ İbrahim, Örnek, Seyhan Taş, " Enflasyonla Mücadelede Merkez Bankası'na Alternatif Bir Kurum Olarak Uygulanan Para Kurulu Sistemi ve Sistemin Türkiye'de Uygulanabilirliğine Yönelik Ampirik Bir Çalışma", *Banka Mali ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, Sayı.12, Yıl 39, Aralık 2002, ss. 51-52

manda Rusya'da meydana gelen borç krizinin arkasında yatan en önemli olgu, bu ülkenin uzun süreden beri yaşadığı malî açıklardır. Bu malî dengesizlik, reformların başarısızlığında önemli bir rol oynamıştır. Bunun nedeni, hükümetin vergileri artırma ve harcamaları kısımadaki başarısızlığıdır. Yapısal reformlar, krizlerin aşılmasında mühim olmakla beraber, bu reformların çok kısa bir sürede yapılmasına da gerek yoktur. Son on yılda, yükselen ekonomilerdeki krizlerin aşılmasında yapısal reformların ne denli önemli olduğu bir kez daha ortaya çıkmıştır. Örneğin, Kore'nin gerçekleştirdiği doğru yapısal reformlar etkisini hemen göstermiş ve ülkenin borçluluk oranı hızla azalmıştır. Bu, ülkenin hem özel hem de kamu sektöründeki malî dengesizliğin giderilmesini sağlamıştır.

2.3. Finansal Krizlerin Yönetiminde Merkez Bankası'nın Rolü

Finansal krizlerde uygulanması gereken ilk politika, krizin öncü sinyallerini tespit edip bunlara yönelik tedbirler geliştirmektir. Bu tedbirlerden biri, faal bir denetim mekanizmasının kurulmasıdır. İkincisi, bankacılık sisteminde risk almayla ilgili kültürün geliştirilmesiyle ilgilidir. Özellikle makroekonomik risk, kredi riski, faiz riski, döviz riski ve likidite riskinin ne ölçüde ve nasıl alınacağını belirli kurallara bağlamak ve denetime tabi tutmak gerekmektedir. Banka yönetimiyle ilgili olarak etkin önlemler almak da bir zorunluluktur. Bunun dışında, ödemeler dengesinin sağlıklı olması ve dövizle ilgili olarak ortaya çıkacak bir takım sorunlara izin verilmemesi gerekmektedir. Tüm bu politikaların temelinde, sağlıklı makro ekonomik politikalar ve kısa vadeli sermaye hareketleri konusunda çok dikkatli olmak yatmaktadır. Son on yıldır, uluslararası düzeydeki gelişmeler kısa vadeli sermaye hareketlerinin krizlerdeki önemini açıkça göstermektedir¹⁰. Yukarıda saydığımız tedbirler kısa vadelidir, orta vadeli önlemlere gelince karşımıza çıkan ilk şey, yapısal bir takım reformları zamanında ve etkin bir şekilde hayata aktarmaktır. Bunun dışında, finans sektörünü uzun vadeli düşünmek ve stratejisini buna göre belirlemek gerekir. Son olarak, iç ve dış borçlanmayla ilgili stratejilerin de belirlenmesi lazımdır.

Uzun vadeli tedbirler arasında en önemlisi, yerli şirketlerin dövizle borçlanma cesaretlerinin bir biçimde kısımlanmasıdır¹¹.

¹⁰ Gazi, Erçel "Kriz İçinde Kriz Yönetimi", 1999, <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/konusma/tur/1999/imkb.html>, 4 Nisan 2001

¹¹ Paul, Krugman, *Bunalım Ekonomisinin Geri Dönüşü*, , Literatür Yayıncılık, İstanbul, 2001, s. 177

Bunların dışında, merkez bankası dövizini veya faizi etkin bir politika aracı olarak kullanmalıdır. İktisat teorisi, dövizin yahut faizin finansal bir krizde tesirli bir araç olarak kullanılması gerektiğini, başka bir seçeneğin söz konusu olmadığını göstermektedir¹². Döviz kurunu belirlemek istikrar politikasının bir parçası ise, faizi de piyasanın belirlemesi gerekir¹³.

Bir diğer tedbir, piyasanın günlük likiditesinin MB tarafından hesap edilmesidir. Fakat, burada bir sorun ortaya çıkmaktadır, o da, enflasyonu düşme trendine giren ülkelerde para talebinin aynı oranda düşmemesi, bir başka deyişle, para talebindeki azalmanın enflasyondaki düşmeden daha uzun bir süre almasıdır. Böyle bir ortamda mutlaka bu gerçek göz önüne alınarak piyasaya likidite verilmelidir. Bununla birlikte, bir panik durumunda, banka mevduatlarına getirilecek olan bir güvence, bankacılık sektöründeki nakit çıkışını önemli ölçüde azaltacaktır. Bu konuda çeşitli çalışmaları bulunan Diamond ve Dybvig'e göre, banka mevduatlarının güvence altına alınmadığı bir sistemde, bir bankanın aktif değerindeki azalma, mevduat sahiplerinin paniğe kapılmasına ve mevduatlarını hemen çekmek istemelerine yol açabilir¹⁴.

2.3.1 İmkânsız Üçleme (*impossible trinity*)

İmkânsız üçleme teorisi, finansal bir krizin ortasında, para otoritelerinin karşılaşacağı sorunların çözümüne yönelik olarak geliştirilen bir analizdir¹⁵. Burada önemli olan, yabancı yatırımcıların yatırım yaptıkları ülkeye duydukları güvendir. Örneğin, sabit döviz kuru sistemini uygulayan ülkeye karşı yatırımcıların itimadının, makroekonomik göstergelerin olumsuzlaşmaya dönmesi neticesiyle birdenbire yok olması, o ülkeye sermaye girişlerini azaltarak mevcut rezervlerin erimesine sebep olacaktır. Böyle bir krizin ortasında, döviz kuru politikasından taviz verilmek istenmiyorsa, faiz oranlarının yükseltilmesi gerekecektir¹⁶. Eğer uygulanmakta olan para politikası sıkı para politikası ise, talepteki daralmayı önlemek için mevcut reçete "malî genişleme" (yayıma) politikasıdır.

¹² Erdal, Ünsal, *Mağro Eşonomi*, İmaj Yayıncılık, Ankara 1999, ss. 137-150

¹³ Erçel, a.g.tb.

¹⁴ Douglas, Diamond, - Philip, Dybvig, "Bank Runs, Deposit Insurance and Liquidity", *Journal of Political Economy*, Vol.45, (1983) , ss. 401-419

¹⁵ Bu teori bazı kaynaklarda "irreconcilable trilogy" veya "impossible trinity" olarak da geçmektedir.

¹⁶ J. Mchale, "Capital Account Convertibility and Capital Controls in Emerging Market Countries: Some Themes From The First Meeting", *Paper Presented at NBER Conference* , May 2000 , ss. 2-24

Elbette ki bu tür politikalar, yükselen ekonomilerde ortaya çıkan finansal krizler için sunulmuş seçeneklerdir. Fakat, bu ülkelerin finansal krizlerde daha farklı politikalar benimsediklerini görüyoruz. Bunlardan ilki, devalüasyondur. Daha önceden sabit döviz kurunu benimsemiş bir ülkenin, finansal bir krizin eşliğinde veya tam ortasında, bu hedefinden vazgeçerek, kuru dalgalanmaya bırakmasının doğuracağı en önemli beis, yabancı yatırımcıların o ülkeye olan spekülâtif hareketlerinin kronikleşmesi ihtimalidir. Bir ülkenin parası devalüe edildiğinde, spekülâtorlerin "Tamam bu iş bitti" demeleri ve ülke parasının sürekli değer kaybı üzerine kumar oynamayı bırakmaları beklenir. 1992'de İngiltere ve İsveç'te böyle olmuştu. Tehlike, spekülâtorlerin birinci devalüasyondan sonra bunu yeni devalüasyonların işareti olarak görmeleri ve daha yoğun spekülasyon yapmaya başlamalarıyla ortaya çıkar.

Hükümetlerin, böyle bir durumla karşı karşıya kalmamak için, en başta atmaları gereken adım, sabit döviz kuru sistemine geçerken kendi paralarına yapacakları bir devalüasyondur. Geçmiş tecrübeler göstermektedir ki, fiyat rekabetini artırmaya yönelik devalüasyonlar da diğer ekonomilere ciddi zararlar verebilmektedir. Buna verilecek en güzel örnek, geçmiş yıllarda Çin'in yaptığı yüksek oranlı devalüasyon sonucunda, diğer Asya ülkelerinin de uluslararası ticarete zor durumlarda kalmalarıdır.

Kısaca açıklamaya çalıştığımız tüm bu nedenlerden dolayı, ciddi bir ikilem vardır: Döviz kurunu korumaya yönelik politikalar önemli resesyonlara sebep olabilir. Örneğin, sabit döviz kuru politikasını ısrarcı bir biçimde uygulayan ülkelerin bir müddet sonra yapacakları bir devalüasyonun etkisi, o ülkenin sınırlarını da mutlak anlamda aşacaktır. Bundan dolayı, bazı iktisatçılar sermaye hareketlerinin -devalüasyonun bir nedeni olarak görüldüğü için- kontrol edilmesine sıcak bakmaktadır. Sonuç olarak, yukarıda belirttiğimiz tüm bu sorunların çözümünde üç tür politika vardır. Bunlar;

- a) Para ve maliye politikası
- b) Döviz kurunu koruma politikası
- c) Serbest sermaye hareketlerine yönelik politika

Teorinin adından da anlaşılacağı üzere, bu üç politikayı aynı anda uygulamak mümkün değildir. Başarılı bir sonuç için mutlaka birinden fedakârlık edilmesi gerekir.

Sermaye hareketlerine serbestlik kazandırmak ve döviz kurunu korumak, uygulanmakta olan iktisat politikasının bir parçası ise veya en azından hedeflenmişse, o takdirde, “para ve maliye politikalarından” fedakârlık etmek gerekir. Şayet, para ve maliye politikası ve sermaye hareketlerinde tam serbestlik hedeflenmişse, döviz kurunu korumaya yönelik politikadan vazgeçmek icab edecektir.

3. Bankacılık Krizleri

Bankacılık krizleri, daha çok, bankaların, yükümlülüklerinin yüksek, aktiflerinin ise düşük likiditeye sahip olması sonucunda, bankacılık sisteminin yapısında meydana gelen istikrarsızlıklardır¹⁷. Bankaların ödeme gücünü yitirmeleri, banka iflasları şeklinde tezahür eder. Bu yüzden, bunlar, banka krizlerini incelemede önemli bir başlangıç noktası oluşturmaktadır. Bankaların yapısında gömülü bu potansiyel istikrarsızlık unsurları bir bankanın kolaylıkla ödeme gücünü yitirmesine yol açtığı gibi bir bankacılık krizine ve ardından ekonomik krize de dönüşebilmektedir¹⁸.

Bankacılıkta bir krizi teşhis ederken, sorunun tek bir bankaya mı, az sayıda bankaya mı ilişkin olduğunu, yoksa sorunun sistemik denilen bütün piyasayı ilgilendiren bir sorun mu olduğunu belirlemek son derece önemlidir. Tek bir bankanın ödeme gücünü ilgilendiren riskler önemli olmasına karşın, bir banka paniği ortaya çıkmasına neden olmadıkça, bu durum bütün bir bankacılık sistemi için risk kaynağı oluşturmayabilir. Buna karşılık, sistemik bir sorun varsa ve bankanın ödeme gücündeki bir azalış piyasaya has bir risk niteliğini taşıyorsa sorun daha önemlidir. Bu durumda bir bankacılık paniği veya bankacılık krizi var demektir.

3.1. Bankacılık Krizlerinin Nedenleri

Gelişmekte olan ülkelerde meydana gelen bankacılık krizleri genel olarak iki nedene dayanmaktadır:

a) Bankaların, hem makro ekonomik dalgalanmalar, hem de önemli rejim değişiklikleri açısından kırılganlığı yüksek bir ortamda faaliyet göstermeleri,

b) Bankalara politik müdahalenin olması.

¹⁷ A., İhsan Karacan, *Bankacılık ve Kriz*, Creative Yayıncılık, İstanbul 2000, s. 16.

¹⁸ Karacan, a.g.e., s. 17.

Gelişmekte olan ülkeler gelişmiş ülkelere göre kırılabilirlik ihtimali daha yüksek bir ekonomik yapıya sahiptirler. Bunun en önemli nedeni, gelişmekte olan ülke ekonomilerinin küçük, ürün çeşitlenmesinin ise az olmasıdır. Böyle bir ekonomide belli ürünlerin arz ve talebinde yaşanan ani değişiklikler dış ticaret hadlerini olumsuz etkileyerek, ihracata dayalı ticaret yapan firmaların iflasına yol açabilmektedir.

Bankalar, döviz kuru, faiz oranı ve fiyat seviyesi açısından nominal volatilitelere karşı farklı bir kırılabilirlik (vulnerability) göstermektedir. Bankaların birçoğu, yabancı para üzerinden aldığı kredilerin riskine karşı bir önlem almadıklarından, ülke parasının değer kaybetmesi durumunda büyük zararlara uğrayabilir. Ayrıca, yüksek enflasyon ve nominal faiz oranları, bankaların fonlama maliyetinin uzun dönemli kredilerin getirisinden daha yüksek olmasına neden olmaktadır. Son 25 yıldır gelişmiş ülkeler ile bazı gelişmekte olan ülkeler arasında meydana gelen nominal volatilitelerdeki farklılık, reel volatilitelerdeki farklılıktan daha yüksektir. Gelişmekte olan ülkelere yönelik sermaye hareketleri hem nominal, hem de reel volatilitenin önemli unsurlarından birisidir.¹⁹ Bu ülkelere yönelik büyük sermaye girişleri ve ani sermaye çıkışları, bunların malî sistemlerini iflasa sürükleyebilmektedir. Nitekim, Doğu Asya ekonomilerindeki daralma yabancı sermayenin çıkışıyla hızlanmıştır. Sonuç olarak, bu ülkelerin bankacılık sistemi, bu ani sermaye çıkışının yarattığı finansal baskıyı kaldıramamış ve bir bankacılık kriziyle yüz yüze kalmıştır.

Arjantin, Şili ve Uruguay'da 1979-82 döneminde meydana gelen bankacılık krizlerinin ana nedeni, istikrarlı bir döviz rejimi altında faaliyet gösteren bankaların, faiz oranlarını düşürmek amacıyla dolar cinsinden borçlanmaya teşvik edilmeleri ve böylece sermaye akımları neticesinde ülkeye gelen yabancı fonların bankalara aktarılmasıdır. Bunun sonucunda, borçlanma ve tüketimde büyük bir patlama yaşanmış ve güdümlü döviz kurlarının sürdürülemediği ortaya çıkmıştır. Söz konusu ülkelerde bankacılık krizinin meydana gelmesinde uluslararası piyasalarda yaşanan istikrarsızlıklar rol oynasa da, yukarıda belirtilen ve sürdürülmesi mümkün olmayan borçlanma tercihi, krizin en önemli sebebidir.²⁰

¹⁹ Caprio, Gerard, - Patrick, Honohan, "Restoring Banking Stability: Beyond Supervised Capital Requirements", *Journal of Economic Perspectives*, Vol 13, Number 4, (1999), s. 45.

²⁰ Caprio, Gerard, - Patrick, Honohan, *a.g.m.*, s. 46.

Yukarıda belirtilen hususlar çerçevesinde, bankacılık krizlerinin yıkıcı etkilerinden sakınmak amacıyla, bunların belirtilerini saptayabilecek çeşitli ekonometrik modeller geliştirilmiştir. Bu modeller, bu tür krizlerin değişkenlik yapılarını belirleyerek, hükümetlerin sözkonusu krizlerin yıkıcı etkilerinden piyasaları korumalarına imkân verirler²¹. Fakat, her ülkenin içinde bulunduğu makroekonomik koşullar farklı olabileceğinden hükümetlerin bu krizlere karşı alabileceği önlemler de farklı olabilmektedir. Örneğin, sabit kur politikası uygulayan ülkelerle dalgalı kur politikası uygulayan ülkelerin uygulayacağı politikalar doğal olarak birbirinden farklı olacaktır.

3.2. Bankacılık Krizleri'nin Ortak Özellikleri

a) Deregülasyon Sürecinin Hızına Uyum Sağlanamaması

1980'li yılların ortalarına kadar, özellikle Latin Amerika, İsveç ve Türkiye gibi ülkelerde malî sektörün, hızla gerçekleştirilen deregülasyon düzenlemelerine aynı hızda uyum sağlayamaması, sektörü güç duruma sokmuştur. Hızlı değişim, geçmiş verilerden hareketle, gelecek hakkında tahmin yapmayı ve doğru kararlar vermeyi zorlaştırarak risk unsurunu artırmıştır. Örneğin, İsveç'te 1985 yılında yapılan faiz oranı düzenlemelerini ve kredi hacimleri üzerindeki kısıtlamaların kaldırılmasını takiben kredi hacmi hızla artmıştır. Pazar paylarını artırmak isteyen bankalar kontrolsüz bir şekilde risk almışlar, kredi tahsis ederken de müşteriler konusunda fazla seçici davranmayarak, kredi değerliliği olmayan pek çok müşteriye kredi tahsis etmişlerdir.²²

Netice itibariyle, bankalar, karar alıcılar, gözetim ve denetimden sorumlu otoriteler deregülasyon süreci ile birlikte ekonomide meydana gelen gelişmeler karşısında gerekli tedbirleri alamamışlardır. Bankalar kredi değerlemesi ve raporlama konusunda gerekli olan sistemlerin altyapısını oluşturamazken, kamu otoriteleri de gerekli önlemleri almakta yetersiz kalmıştır.

²¹ Barry, Eichengreen, Andrew Rose, "The Empirics of Currency And Banking Crises", 1999, <http://www.nber.org>, 6 Temmuz 2001

²² Ataman P., Erdönmez, - Tülay, Burçak, "İsveç Bankacılık Krizi ve Bankacılık Sisteminin Yeniden Yapılandırılması", Şubat 2001, <http://www.tbb.org.tr/calismalar.htm>, 12 Mart 2001

b) Kredi Hacminde Görülen Hızlı Artış

1980'li yıllardan sonra serbestleştirilen kredi piyasaları, malî kuruluşlar arasında rekabetin hızla artmasına yol açarak, genişlemenin önem kazanmasına neden olmuştur. Sonuçta, genişleyici bir makro ekonomi politikasının etkisiyle kredi hacmi hızla genişlemiştir. Pazar payını artırma gayesiyle fiyat rekabetinin arttığı bir ortamda yüksek risk taşıyan projelere açılan kredilerde bile bankaların uyguladıkları faiz marjları hayli dar tutulmuştur. Borçlanmayı özendiren ve tasarruf etmeyi cezalandıran bir vergi sisteminin varlığı da ayrıca etkili olmuştur. Nitekim, net tasarrufun harcanabilir gelire oranı 1980-87 yılları arasında dünyada ortalama yüzde 6.5'dan yüzde -3.4'e gerilemiştir.

c) Kredilerin Belli Bir Alanda Yoğunlaşması

Bankaların fonlarını büyük oranda tek bir alana - örneğin bir çok ülkede emlak sektörüne - tahsis etmeleri, gayrimenkul fiyatlarında aşırı bir şişkinliğe yol açarak yoğunlaşma riskini de beraberinde getirmiştir. Nitekim, birçok ülkede toplam kredi hacminin yüzde 50'si inşaat ve emlak sektörüne açılan kredilerden oluşmuştur. Bankaların sadece gayrimenkul teminatına güvenerek yeterli düzeyde malî analiz yapmadan kredi tahsis etmeleri, sistemde ağır sorunlar yaratmıştır. Özellikle, emlak sektöründe faaliyet gösteren firmalara büyük oranda kredi tahsis edilmesine karşılık, bu şirketlerin malî tablolarının yeterince şeffaf olmaması sağlam ve yeterli malî analiz yapılmasını engellemiştir.²³

Bankacılık krizlerinin nedenleri sadece bunlar değildir. Örneğin, kuru çıpa olarak kullanan bir dezenflasyon programının faizleri hızla düşürmesine karşın enflasyonunun uzun süre bu düşüşe uyum sağlayamaması sonucu reel faizlerin negatif değerler almasının ardından gelen hızlı bir sermaye kaçışı da bankacılık krizlerinin nedenleri arasındadır²⁴.

Bankacılık krizlerinin bir diğer ortak özelliği de, aşırı değerli kur politikası, aşağıya doğru ücret katılıkları ile gümrüklerin, sanayi henüz buna hazır değilken kaldırılması gibi reel sektörü zayıf düşüren ve bankaları dolaylı yoldan etkileyen makro ekonomik nedenlerden kaynaklanma-

²³ Erdönmez,, - Tülay, a.g.y.

²⁴ Aydan, Aydın, v.dğr., "Bankacılıkta Mali Bünye Sorunları ve Yeniden Yapılandırma Ülkede Uygulamaları", (Şubat 2000), <http://www.tbb.org.tr/calismalar.htm>, 5 Haziran 2001

sıdır. Bunlar, sanayinin rekabet gücünü azaltarak iflasları körüklemektedir. Bu ise, bankaların reel sektöre açtığı kredilerin geri dönmesinde sıkıntı yaratmaktadır.

3.3. Bankacılık Krizlerine Farklı Bir Yaklaşım: Modern Bankacılık Krizleri

Bankacılık krizleriyle ilgili çalışmaların çoğu, bankaların kriz esnasında kredi hacimlerindeki, kriz sonrasında ise rezervlerindeki azalmaya işaret etmektedir. Kredi ve rezervlerdeki azalmayla sonuçlanan bu tür bankacılık krizlerine iktisat literatüründe tarihsel bankacılık krizleri denir. Bu sonuca ulaşanlar ise, yaptıkları matematiksel analizlerle bankacılık krizleri konusuna önemli katkılar sağlamış olan Diamond-Rajan adlı iktisatçılardır. Ancak, sonraları bu analizlere önemli eleştiriler getirilmiş ve böylece bankacılık krizi kavramına yeni bir boyut kazandırılmıştır.

Modern bankacılık krizleri denen bu yeni yaklaşım tarihsel bankacılık krizlerinden oldukça farklıdır²⁵. Bu farkı anlamak için tarihsel bankacılık krizlerinde öne çıkan üç özelliği belirtmek gerekir.

Bunlardan birincisi, tarihsel bankacılık krizlerinde, mevduat sahiplerinin ve muhabir bankaların tüm bankacılık sektöründeki mevduat rezervlerinde olası bir azalmayı göze alarak, nakit mevduatlarını hızla bankalardan çekmesi²⁶; ikincisi, rezervlerdeki bu hızlı erimeye rağmen çek ve kredi hizmetlerini devam etmesi; ve üçüncüsü de, banka ödüncülerinin kriz esnasında önemli ölçüde azalmasıdır²⁷.

Modern bankacılık krizlerinin, tarihsel bankacılık krizlerinden farklı olduğunu, bazı iktisatçılar yaptıkları ekonometrik çalışmalarla daha da belirginleştirmişlerdir. Bunu yaparken, “tek krizli” ülkeler ve “birden çok krizli” ülkeler ayırımına giderek analizlerini gerçekleştirmişlerdir²⁸. Elde ettikleri sayısal veriler tek krizli ülkelerde farklı, birden çok krizli ülkelerde farklıdır.

²⁵ Bruce D., Smith, “ Banks, short-term debt and financial crises: Theory, policy implications, and applications”, *Cornegie-Rechester Conference Series on Public Policy*, Vol.54, Issue.1, (2001), ss. 73-83

²⁶ M. Friedman, - Schwartz, J, “A Monetary History of the United States in 1867-1960”, Princeton University Press, (1963), ss. 46-178

²⁷ S. Williamson, “Costly Monitoring, Financial Intermediation, and Equilibrium Credit Rationing”, *Journal of Monetary Economics*, Vol.18, 1986, ss. 159-179

²⁸ Smith, a.g.m., ss. 73-83.

Tek kriz yaşayan ülkelerde;

- Reel GSMH'daki büyüme kriz öncesi yüzde 2,7 iken kriz esnasında yüzde 1,1 olmuştur,
- Enflasyon oranı kriz öncesinde yüzde 9,3 iken kriz esnasında yüzde 6,5 olmuştur,
- Para piyasalarındaki faiz oranı kriz öncesi yüzde 1,7 iken kriz esnasında yüzde 4,2 olmuştur,
- Banka kredilerindeki geri dönüş oranı kriz öncesinde yüzde -1,6 iken kriz esnasında yüzde -2,3'e düşmüştür.

Birden çok krizli ülkelerde (multi crises countries) ;

- GSMH'daki büyüme kriz öncesinde yüzde 3,3 iken kriz esnasında yüzde 0 olmuştur,
- Enflasyon oranı kriz öncesinde yüzde 10,5 iken kriz esnasında yüzde 14 olmuştur,
- Para piyasalarındaki faiz oranı kriz öncesinde yüzde 0,3 iken kriz esnasında yüzde 4,5 olmuştur,
- Banka kredilerindeki geri dönüş oranı kriz öncesinde yüzde -5,1 iken kriz esnasında yüzde -1,4'e yükselmiştir.

Yukarıdaki bu bulguların hiçbiri Diamond ve Rajan'ın yaptıkları analizlerde yer almamaktadır. Bankaların özel sektöre yönelik kredilerinin GSMH'ya oranı, modern bankacılık krizlerinde artmış olduğunun belirtilmesi ayrıca önemlidir²⁹. Bu oran tek krizli ülkelerde kriz öncesinde 0.48 iken kriz esnasında 0.69'dur. Birden çok krizli ülkelerde ise bu oran sırasıyla 0.26 ve 0.42 olarak gerçekleşmiştir. Bununla beraber, banka rezervleriyle ilgili bir regresyon analizi modern bankacılık krizlerinde banka rezervlerindeki değişimin anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır.

Şöyle ki;

$$GBR = (0,158) DUM + (0,386) DUMA + DİĞER KONTROLLER$$

$$t (0,67) \quad t (1,52)$$

Burada GBR, banka rezervlerindeki büyüme oranıdır. DUM ve DUMA kukla değişkenlerdir. DUM, krizin olduğu dönemlerde 1 değeri-

²⁹ B. Smith, - Weber, E, "Private Money Creation and the Suffolk Banking System", *Jornal of Money, Credit and Banking*, Vol. 31, (1999), ss. 624-659.

ni alır, aksi takdirde sıfırdır. DUMA ise kriz sonrası dönemde 1 değerini alır, aksi takdirde sıfırdır. Parantez içindeki değerler ise T istatistiğidir.

Yukarıdaki analize göre, krizin olması banka rezervlerindeki büyüme oranını etkilememektedir. Bu yüzden, modern bankacılık krizlerinde banka rezervleri, tarihsel bankacılık krizlerinde olduğu gibi azalmaz. Bu, modern bankacılık krizleri ile tarihsel bankacılık krizleri arasındaki en önemli farktır. Ayrıca, bu analiz, Diamond-Rajan analizindeki mevduat sahiplerinin kredilerini bankalardan çekmesi olayını göz önüne almamaktadır.

Sonuç olarak, modern bankacılık krizleri, tarihsel bankacılık krizlerinden rezerv ve kredilerin etkilenmesi yönünden çok farklılık göstermektedir. Bu farklılığın nedenleri, yapılan ekonometrik çalışmalarda ortaya çıkmaktadır.

3.4. Bankacılık Krizlerine Karşı Temel Politikalar

Müessir bir bankacılık sisteminin oluşturulmasının temel unsuru, bankaların –özel bankalar da dahil- yeterli bir şekilde sermayelendirilmesidir. Mevduat sahiplerinin fonlarına herhangi bir kredi garantisi sağlanmadığı takdirde, bu kişiler ve kurumlar fonlarını, yeteri kadar sermayelendirilmiş özel bankalara veya ülkede faaliyet gösteren yabancı bankalara yatırımlarıdır. Eğer güven ortamı yeteri kadar sağlanmamışsa, bu kişiler fonlarını nakit tutmayı tercih edeceklerdir. Bu bağlamda, hükümetlerin çeşitli garanti programları vardır. Bu programların esasını, bankaların karşı karşıya kalacağı bir ahlaki riske (moral hazard) karşı geliştirilen çeşitli tedbirler oluşturur. Fakat, birçok ülkede bu programlar mevduat sigortalarına uygulanmamıştır³⁰.

Bir firma veya banka, yeterli ödeme gücüne sahip olmadığında, piyasanın aktif değeri yine aynı piyasanın yükümlülük değerinden daha az olacaktır. Bu durumda, firmanın aktifleri ya diğer yatırımcılara veya firmalara satılır ya da firmanın tasfiye edilmesi yolu seçilir. Elbette ki bu, firmanın ürünlerine olan taleple doğrudan bağlantılıdır. Tasfiye, sadece talebin yetersiz olduğu durumlarda söz konusudur. Eğer talep yeterliyse firma tekrar sermayelendirilecek veya ödeme gücü olan bir başka firmayla bir-

³⁰ George, Kaufman, "Preventing Banking Crises in the Future", *Independent Review*, Vol. 2, Issue1, 1997, ss. 23-55.

leştirilecektir. Şayet, ödeme gücü yerinde olmayan bir bankanın hizmetlerine olan talep hâlâ yeterliyse, bu bankanın tasfiye edilme yolu oldukça düşük olacaktır. Bu durumun nedenleri arasında; mevduat sahiplerinden alınan vergileri kaybetme korkusu gösterilebilir. Bu taktirde, hükümetin izleyeceği yol, ödeme gücü zayıf olan bankaları ödeme gücü yüksek olan kamu bankalarıyla birleştirmektir. Ne var ki, bu tür birleştirmeler için öncelikle sağlıklı bankalara bir finansal destek gerekir. Bunların dışında, aşırı birleştirmelerin bir takım menfi sonuçları da vardır. Bunlar arasında en önemlisi bankalararası rekabetin azalmasıdır³¹.

Bir ülkenin bankacılık sektöründe meydana gelen bu olumsuz gelişmelerin en önemli nedenlerinden biri, bankaların kötü yönetilmesinden kaynaklanmaktadır. Buna bulunan bir çözüm yolu Aktif Yönetim Kurullarının oluşturulmasıdır³². Bu Aktif Yönetim Kurulları, bankaların içinde buldukları finansal zorlukların aşılması hususunda faaliyette bulunurlar. Nitekim, Amerika, Japonya, İsveç, Tayland ve Çek Cumhuriyeti aktif yönetim kurulu oluşturan ülkelerdendir³³.

Yukarıda belirtilen Aktif Yönetim Kurulu, bankacılık krizlerinin çözümünde başvurulan yollardan sadece bir tanesidir. Bunun dışında, sistemik risklerin önlenmesi, bankaların kötü aktiflerinin satın alınması ve bankaların yeniden sermayelendirilmesi diğer politikaları oluşturmaktadır.

3.4.1. Sistemik Risklerin Önlenmesi

Sistemik risk, kredi piyasalarında veya varlık piyasalarında, finansal firmaların iflası tehlikesine yol açan ve bu iflasların yayılarak ödemeler mekanizmasını kilitlemesine neden olan beklenmeyen ani fiyat değişikliklerinden kaynaklanır. Sistemik risklerin önlenmesi için yapılması gereken öncelikli çalışmalar şunlardır;

- Mevduat Güvencesi: Banka mevduatlarının tam güvenceye alınması ve bankalara kısa vadeli yükümlülüklerini karşılayabilmeleri için hem ulusal para hem de döviz cinsinden likidite aktarılması.

³¹ Kaufman, *a.g.m.*, ss. 23-55

³² Mitchell, Janet, "Theories of Soft Budget Constraints and The Analysis of Banking Crises", *Economics of Transition*, Vol.8, Issue.1, 2000, ss 42-59.

³³ Bu ülkelerden özellikle İsveç 1994 yılında yaşadığı bankacılık krizinin ardından oluşturduğu aktif yönetim kurulu beklenin de ötesinde bir performans göstermiş ve krizin aşılmasında son derece önemli bir rol oynamıştır.

- Likidite Desteği: Problemlı bankalara kısa dönemli kredi açılması. Ancak, bir bankanın geçici likidite problemini gidermek amacıyla kredi açılması ile ödeme güçlüğüne düşen bir bankanın kredilendirilmesi arasında önemli bir ayırım bulunmaktadır. Birincisi, parasal bir operasyon olup, hükümetin net kaynaklarını etkilemezken, ikincisi, hükümet kaynaklarından ödeme güçlüğüne düşen bankaya fiziksel bir kaynak aktarımını gerektirmekte ve hükümetin net kaynaklarını azaltmaktadır.

- Geçici Sermayelendirme: Sermaye yeterlilik düzeyini karşılayamayan bankaların sermayelendirilmesi. Burada amaç, yatırımcıların bankalara karşı kaybettikleri güveni yeniden kazanmaktır. Programın başarılı olması hâlinde, bankalar tekrar uluslararası sermaye piyasalarına dönebilecek ve rekabet edebileceklerdir³⁴.

3.4.2. Bankaların Kötü Aktiflerinin Satın Alınması

Bankacılık sektörünün mâli durumunun iyileştirilmesinin en etkili yollarından biri, bankanın kötü aktiflerinin ayrı bir kuruluşa aktarılmasıdır. Bu, genellikle bankanın takipteki kredilerinin özel bir kurum tarafından önceden belirlenen fiyattan alınması şeklinde olmaktadır³⁵. Söz konusu kurumlar, satın alınan takipteki kredilerin yönetilmesinden, tahsil edilmesinden ve satılmasından sorumludur. Fakat, bu, her ülkede aynı şekilde uygulanmamaktadır. Örneğin, Meksika ve Kore'de ticaret bankalarından takipteki kredilerin satın alınmasında önemli farklılıklar vardır. Bunlardan en önemlisi, Meksika'da müdahale edilmeyen tüm bankalarda takipteki kredilerin bir kısmı devlete satılırken, Kore'de sadece mali durumu güçlü ve zayıf iki bankanın birleşmesinden meydana gelen yeni bankaların takipteki kredileri devlete satılmıştır.

3.4.3. Bankaların Yeniden Sermayelendirilmesi

Hükümetlerin problemlı bankalara finansal müdahalelerine ilişkin çeşitli yöntemler uygulanmaktadır. Bu yöntemler arasındaki temel fark, doğrudan ve dolaylı olmalarıdır³⁶.

³⁴ Türkiye Bankalar Birliği, *Bankacılık Krizlerinin Çözümü ve Banka Yeniden Yapılandırılmasında İzlenen Temel Politika ve Uygulamalar*, Türkiye Bankalar Birliği Yayını, İstanbul 2001, ss. 1-21

³⁵ Türkiye Bankalar Birliği Bankacılık ve Araştırma Grubu, *a.g.e.*, ss. 3-4

³⁶ Türkiye Bankalar Birliği, *a.g.e.*, s. 11.

Doğrudan yöntemlerde problemlili bankalara hükümetten (kamu bankaları dahil olmak üzere) açık bir parasal transfer söz konusudur. Bu yöntemler, banka hisselerinin hükümet tarafından alınmasını veya merkez bankası tarafından ödeme güçlüğüne düşen bankalara ödünç verilmesini de içermektedir. Dolaylı yöntemler ise, problemlili bankaların doğrudan yararlanamayacağı (örneğin bankaların takipteki alacakların hükümet tarafından takibi) yahut hükümete daha yüksek maliyetler doğurmayacak vergi indirimleri veya ihtiyati yükümlülüklerin yumuşatılması gibi finansal operasyonlardır.

Sonuç

Son yıllarda, özellikle de, 1997-98 Asya ve Rusya krizleri ile 2000-2001 Arjantin ve Türkiye krizleri, sermaye hareketlerinin küreselleşmesiyle birlikte finans piyasalarındaki kırılmalığın artmasından kaynaklanmaktadır. Küreselleşmenin de etkisiyle bu krizler, ulusal boyutları aşip uluslararası bir nitelik kazanmıştır. Haliyle bu durum, Keynesyen iktisadın talep yönlü makroekonomik politikalarının krizlerin çözümlenmesindeki etkinliğini de sınırlamıştır. Finansal krizlerin niteliğindeki bu değişme, krizlere karşı uygulanan temel politikaların da değişmesine neden olmuştur. Buradaki en önemli beis, günümüz finansal krizlerinin büyük bir bölümünün bankacılık sektöründen kaynaklanıyor olmasıdır. Bundan dolayı, krizlere karşı politikaların temelini de bankacılık sektörünün daha etkin ve daha verimli çalışmasının sağlanması oluşturmuştur. Burada, üzerinde önemle durulması elzem bir konu ise, her ülkenin farklı bir bankacılık mevzuatına sahip olmasıdır. Böyle olunca, söz konusu krizlere karşı alınan politikalar da ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Yine de, bunları genel olarak iki başlık altında incelemek mümkündür. İlki, sistemik risklerin önlenmesine yönelik politikalarlardır. Bunlar; mevduat güvencesi, likidite desteği ve geçici sermayelendirmedir. Ancak, mevduat güvencesinin önemli bir sakıncası vardır. O da, ahlâki tehlikeye (moral hazard) neden olabilmesidir. Bundan dolayı, bazı ülkeler mevduat güvencesi uygulamalarına son vermiştir. Diğer politika, kriz yönetim biriminin oluşturulmasıdır. Kriz yönetim biriminin en önemli rolü, politik açıdan hassas kararların alınmasında istekli davranmayan politikacı ve bürokratlardan daha devinimli çalışmasıdır.

Sonuç olarak, hem finansal krizlerin hem de bankacılık krizlerinin çözümüne yönelik politikaların başarıya ulaşması için hem yukarıdaki önlemler uygulanmalı, hem de bu konuda, tüm ülkelerde siyasi destek ve istikrar, uygun bir hukuki altyapı, etkin bir gözetim ve denetim mekanizması, şeffaf bir raporlama/muhasebe sistemi gibi bazı ortak şartların da sağlanmasına çalışılmalıdır.

Kaynakça

- Adam, Michael, "Currency Crises", 1998, <http://imf.org/external/np.html>, 6 Şubat 2001
- Aydın, Aydan v.dğr., "Bankacılıkta Mali Bünye Sorunları ve Yeniden Yapılandırılmada Ülke Uygulamaları" <http://www.tbb.org.tr/calismalar.htm>, 5 Haziran 2001
- Ballino, Tomas- Charles Enoch, "Currency Board Arrangements Issues and Experiences", IMF, Occasional papers, Vol.151 s.1
- Caprio, Gerard, - Patrick, Honohan, "Restoring Banking Stability: Beyond Supervised Capital Requirements", *Journal of Economic Perspectives*, Vol 13, Number 4, (1999), s. 45.
- Diamond, Douglas, - Dybvig, Philip, "Bank Runs, Deposit Insurance and Liquidity", *Journal of Political Economy*, Vol.45, (1983) , ss. 401-419
- Dornbusch, Rudiger, International Financial Crises, The University of Chicago Press, (1991) , s. 25.
- Eichengreen, Barry, Andrew Rose, The Empirics of Currency And Banking Crises", 1999, <http://www.nber.org>, 6 Temmuz 2001
- Erçel, Gazi, "Kriz İçinde Kriz Yönetimi", 1999, <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/konusma/tur/1999/imkb.html>, 4 Nisan 2001
- Erdönmez, Ataman P. - Tülay Burçak, "İsveç Bankacılık Krizi ve Bankacılık Sisteminin Yeniden Yapılandırılması", Şubat 2001, <http://www.tbb.org.tr/calismalar.htm>, 12 Mart 2001
- Fisher, Stanley, "Financial Crises in Emerging Markets: Some Lessons", 1999, (<http://www.imf.org/external/jp>)
- Friedman, M, - Schwartz, J, *A Monetary History of the United States in 1867-1960*, Pinceton Universty Press, (1963), ss. 46-178
- Glick, Reuven, - Moreno, Roman, - Spiegel, Mark, "Financial Crises in Emerging Markets", *FRBSF Economic Letter*, Vol. 2001, Issue 7, (2001), ss.1-30
- Hartwell, Christopher, "The Case Against Capitol Controls, Financial Flows, Crises", *Cato Policy Analysis*, No. 403, (2001) ss. 1-20

Karacan, İhsan A., *Bançacılık ve Kriz*, Creative Yayıncılık, İstanbul 2000

Kaufman, George, "Preventing Banking Crises in the Future", *Independent Review*, Vol. 2, Issue1, 1997, ss. 23-55.

Krugman, Paul, *Bunalım Ekonomisinin Geri Dönüşü*, Literatür Yayıncılık, İstanbul, 2001

Mchale, J., (2000), "Capital Account Convertibility and Capital Controls in Emerging Market Countries: Some Themes From The First Meeting", Paper Presented at NBER Conference , May , ss. 2-24

Mitchell, Janet, "Theories of Soft Budget Constraints and The Analysis of Banking Crises", *Economics of Transition*, Vol.8, Issue.1, 2000, ss 42-59.

Örnek, İbrahim- Seyhan Taş, " Enflasyonla Mücadelede Merkez Bankası'na Alternatif Bir Kurum Olarak Uygulanan Para Kurulu Sistemi ve Sistemin Türkiye'de Uygulanabilirliğine Yönelik Ampirik Bir Çalışma", *Banç Mali ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, Sayı.12, Yıl 39, Aralık 2002, ss. 51-52

Smith, Bruce D., " Banks, short-term dept and financial crises: Theory, policy implications, and applications", Cornegie-Rechester Conference Series on Public Policy, Vol.54, Issue.1, (2001), ss.73-83

Smith, B, - Weber, E, "Private Money Creation and the Suffolk Banking System", *Jornal of Money, Credit and Bankıng*, Vol. 31, (1999), ss. 624-659.

Türkiye Bankalar Birliği, *Bançacılık Krizlerinin Çözümü ve Banç Yeniden Yapılandırılmasında İzlenen Temel Politika ve Uygulamalar*, Türkiye Bankalar Birliği Yayını, İstanbul 2001, ss. 1-21

Ünsal, Erdal, *Maçro Ekonomi*, İmaj Yayıncılık, Ankara 1999

Williamson, S, "Costly Monitoring, Financial Intermediation, and Equilibrium Credit Rationing", *Journal of Monetary Economics*, Vol.18, 1986, ss. 159-179

Yeniay, Özer T., "Gelişmekte Olan Piyasalarda Mali Piyasa Krizleri", 2001, <http://www.sistem-ie.metu.edu.tr/mali.kriz.htm>, 4 Mart 2001